

Ворона О.І.*

**СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ВИЯВЛЕННЯ
ТА ВИХОВАННЯ ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ**

У статті надано інформацію щодо проблеми визначення, збереження обдарованості у дітей. Приділено увагу психічним та поведінковим особливостям, створенню сприятливих умов освітнього середовища для розвитку і становлення як творчих особистостей.

Для кожної країни значущим є все, що пов'язано з формуванням інтелектуальної еліти. Від вирішення цього завдання великою мірою залежить розвиток країни і нації. Найбільших успіхів досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри працівників у відповідних сферах діяльності, тобто інтелектуальний творчий потенціал кожної країни. Так само, як указує вчений В.О. Моляко, «має місце чітко виражена тенденція до оволодіння новими професіями, засвоєння нової техніки, адекватної адаптації до змін в умовах та характері діяльності в багатьох сферах, зростають інформаційні потоки, все частіше відчувається дефіцит часу, виникає багато перешкод, які супроводжують звичайні трудові процеси. Саме через це прогностична орієнтація на найбільш обдарованих, як на майбутніх працівників найвищої кваліфікації, а також і використання творчого потенціалу «звичайних», «помірно обдарованих» працівників – усе це стало майже буденністю. Тому стало актуальними питання подальшого дослідження обдарованості, виявлення обдарованих дітей, їх навчання та виховання, робота з обдарованими усіх рівнів» [4, с.11].

Проблема виявлення та плекання обдарованих дітей має величезне значення. Але також важливо, як почуваються ці таланти, чи будуть вони психологічно здоровими, поки ростуть і коли виростуть, і взагалі, якими людьми вони стануть

Увага до обдарованої дитини не повинна вичерпувались лише періодом її навчання. Але й на цьому, надзвичайно важливому для розвитку обдарованості, етапі необхідно обрати відповідну стратегію. До основних стратегій навчання одарованих дітей належать прискорення, випередження, збагачення.

Прискорення пов'язане, насамперед, зі зміною темпу навчання, а не зі змістом того, чого навчають. Але чисте прискорення не може задовольнити основні пізнавальні потреби обдарованих дітей. Основними формами прискорення є ранній вступ до школи, прискорення навчання у класі, заняття в іншому класі, навчання у профільних класах, радикальне прискорення,

* © **Ворона О.І.**

ранній вступ до вищих навчальних закладів тощо. Прискорення та випередження поєднуються зі збагаченням. Така модель дозволить вирішувати проблему навчання обдарованих дітей за рахунок поєднання різнорівневих та однорівневих груп. Досвід показує, що оптимального результату можна досягти за умови одночасних відповідних змін початкових програм і методів навчання. Найважливішою перевагою є те, що при цьому враховано емоційні потреби учнів, відбувається індивідуалізація процесу навчання.

Обдарованих дітей, а, особливо, геніальних чи талановитих, які вражають високим творчим потенціалом, інтелектуальною розкутістю, схильністю до нестандартного розв'язання проблем, неординарністю сприйняття світу, небагато. Сучасна система освіти, орієнтуючись на розвиток творчого потенціалу обдарованих, обрала напрям індивідуалізації, надання можливостей досягнення успіху (ранній початок навчання, створення середовища, що стимулює розвиток, організація максимального напруження сил під час діяльності, допомога дорослих).

За визначенням В.О.Моляко «обдарованість – специфічне поєднання здібностей, інтересів, потреб, що дає змогу виконувати певну діяльність на якісно новому, високому рівні, який значно піднімається над умовним середнім рівнем» [3, с.42].

Існує багато визначень та параметрів обдарованості, але за узагальненням В.В. Рибалки обдарованою є дитина, яка:

- оригінально розв'язує задачі, винахідлива, здогадлива;
- розв'язує задачі швидко, часто інтуїтивно;
- може навести кілька варіантів розв'язання однієї й тієї ж задачі;
- повністю занурюється в розв'язання (на час пошуку відповіді);
- надає перевагу найестетичнішим варіантам розв'язання;
- упевнена в собі (хоча це не обов'язково);
- добре орієнтується в обставинах, урахуовуючи завади і вигідні моменти;
- може передбачати успішність чи неуспішність [4, с.62].

Учений зауважує, що зазначеними рисами можна охарактеризувати дуже багато людей. Проте при масовій наявності обдарованих так мало талановитих. При такій масовості обдарованих дітей так мало обдарованих серед дорослих. У цьому плані постає, як дуже актуальна проблема навчання та виховання обдарованих дітей, що конкретно реалізується в тому чи іншому навчальному закладі. Якщо заздалегідь буде визначено здібності, обдарованість, якщо буде створено адекватну систему навчання та виховання, то матимемо обдароване суспіль-

ство, яке вирішуватиме свої проблеми з урахуванням часу, ситуацій, тощо.

В умовах сучасної школи, звичайно, нелегко втілювати прогресивні ідеї вчених, але вони є орієнтиром для роботи. Тому подальшого розв'язання потребують такі аспекти цієї проблеми:

- апробація нових педагогічних технологій та вивчення їхнього впливу на особистість обдарованого учня;
- розроблення системи альтернативних засобів стимуляції учнів до творчої пізнавальної діяльності;
- діагностика та експертиза нових інформаційних технологій навчання обдарованих школярів і прогнозування динаміки їхнього розвитку

Хибним є твердження, що обдарована дитина має бути обдарована в усьому. Явні чи видатні здібності можуть виявлятися у якійсь одній сфері, а інколи навіть у позашкільній діяльності. Оцінне ставлення шкодить усім дітям, але для обдарованих воно особливо небезпечне. Такі діти зазвичай оцінюють себе за дорослими мірками, намагаються бути в усьому досконалими. Це призводить до завищення особистісних стандартів і внутрішньої невдоволеності, а в цілому до формування у дітей ситуації фрустрації. Коли дитина розуміє, що саме в ній цінують батьки, намагається стати кращою, першою, аби заслужити максимум батьківської уваги. Тому потрібно прагнути того, щоб батьки та педагоги розуміли: особистість цілісна і цінна. Усі обдаровані діти мають потребу у знаннях, немає потреби примушувати їх вчитись, вони самі шукають собі складну інтелектуальну роботу, із задоволенням нею займаються, показують високий рівень досягнень.

Обдарована дитина шукає спілкування з дорослими, бо ті розуміють її краще ніж однолітки. Творчі діти страждають від своєї винятковості, у них особливе мовлення, особливе сприйняття. Вони часто перебільшено емоційні, запальні й збуджуються через дрібниці. Одна з головних психологічних проблем обдарованих дітей полягає в тому, що в них часто бачать дітей лінивих, упертих, а інколи – аномальних. Їх бажання і наполегливість у доведенні справи до кінця сприймається дорослими як вередливість, але це не вередування, а виявлення багатства натури. Тому такі діти й вимагають особливого підходу. Не випадково, за дослідженнями Всесвітньої організації охорони здоров'я, вони входять до «групи ризику», бо потребують особливого виховання, спеціальних навчальних програм, спеціально підготовлених учителів, шкіл. Для виявлення обдарованості фахівці використовують різні методи: від найпростішого спо-

стереження до тестових завдань.

Дуже важливо якомога раніше виявляти творчі здібності дітей саме в сім'ї. Трапляється, що ранній та незвичайний розвиток дитини не помічають батьки з низьким рівнем освіти або невисоким загальним культурним розвитком. У сім'ях, де дитини є єдиною або, навпаки, усі діти мають особливі здібності, теж нерідко «упускають» обдаровану дитину, тому що її нема з ким порівнювати.

Інший варіант – батьки опираються визнанню своєї дитини обдарованою. Тоді дитині доводиться самостійно розбиратися в собі, власних складних ситуаціях. Батьки можуть відчувати провину через те, що, як їм здається, вони не належним чином виконують свої обов'язки стосовно обдарованої дитини. Найчастіше це пов'язано із соціально-економічним статусом сім'ї – розвиток дітей, їхнє навчання потребує чималих коштів. У такій ситуації і діти почувають себе винними, бо батьки змушені надмірно напружуватись. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості.

Узагалі, прес батьківських очікувань – надмірний тягар для дитини, особливо, коли самі батьки талановиті в якій-небудь сфері, бачать обдарованість там, де її немає.

Та й виховання батьками здійснюється за різними стратегіями. А саме: стратегія прямого виховного впливу. У цьому випадку дітям пропонуються розвивальні ігри, вправи. Друга стратегія передбачає залучення до розвитку дитини відповідних фахівців за вибором батьків. І третя стратегія – коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються обрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей.

Найголовніше для сімей, де виховуються такі діти, атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (читають, відвідують виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Стратегія саморозвитку в цьому випадку виявляється найефективнішою.

Узагалі, у кожній дитині закладені певні здібності. Тільки в одних вони виявляються дуже яскраво і виразно, а в інших лишаються в законсервованому стані, можуть виявлятися і в ранньому дитинстві, і в зрілому віці і нерозривно пов'язані з формуванням інтересу. До того ж, обдарованість і талант не полюбують тиску. Більшість дітей конфліктують з учителями, батьками в разі нетактовного ставлення, відсутності або неналежного розумового навантаження. Ставлення дорослих повинне будуватися на довірі. Допомога не може мати форму наказу. Необхідно формувати в дітей стійкість до психотравмуючих ситуацій, розвивати навички саморегуляції, уміння адап-

туватися в соціально значущому середовищі. Але, допускаючи більшу або меншу самостійність, не можна залишати таких дітей наодинці зі своїми проблемами. Допомога батьків і вчителів має бути обережною, зваженою, вона має наштовхувати дитину на власні рішення, а не нав'язувати свої. Головне завдання – прагнути, щоб навчальна праця дитини приносила їй радість, а не муки й гіркоту невдач. Дитина, захоплена працею, виявляє наполегливість, силу волі, критичне мислення.

Розвиваючи творчі здібності дитини, дорослі виконують суспільний запит щодо формування особистості, здатної самостійно мислити, приймати сміливі нестандартні рішення, творчо ставитись до праці.

Обдарована людина може реалізовувати свій неабиякий творчий потенціал, якщо якомога раніше сформує стратегію своєї творчої діяльності й буде послідовно, самостійно, отримуючи тактовну особистісну допомогу, здійснювати свій особистісний професійний розвиток і творче життя. Продовжуючи думку В.О. Моляко, можна стверджувати: «Якщо ми збережемо потенціал обдарованості, що є у дітей, ми будемо мати обдарованих дорослих в кількості, якої цілком вистачить, щоб вирішити геть усі наші проблеми: соціальні, економічні, політичні, екологічні, наукові, технічні тощо» [3, с.180] Тому найактуальнішим завданням є створення ефективної державної системи психолого-педагогічної роботи з розвитку учнівської молоді як творчих особистостей. Розробка такої системи потребує тривалого часу та концентрації зусиль дослідників і практиків, однак уже тепер педагоги та працівники психологічної служби здійснюють подальші кроки на шляху до створення такої системи та її реалізації.

Література:

1. Барко В.І, Тютюнников А.М. Як визначити творчі здібності дитини? – К., 1991. – 79 с.
2. Гузенко О.А. Мотиваційний аспект творчої діяльності обдарованої дитини // Проблеми освіти. – 2007. – №53. – С.99-103 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О.Моляко, О.Л.Музики. – Житомир: Рута, 2006.- 320 с.
4. Моляко В.А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности. –К.: Знание,1991. – 20 с.
5. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: наук-метод. посіб. / Ін-т педагогічної освіти дорослих, – К.: НАПН України: Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442 с.